

PEDAQOGİKA

Elmira Həsənova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

10.30546/2518-752X.1.507.045

İBTİDAİ SİNİFDƏ EMOSİONAL İNTELLEKTİN İNKİŞAFI VƏ SOSİALLAŞMA

Açar sözlər: *sosiallaşma, intellekt, inkişaf, emosional*

Keywords: *socialization, intelligence, development, emotional*

Ключевые слова: *социализация, интеллект, развитие, эмоциональность*

Giriş. Emosional intellekt insanların öz duyğularını və başqalarının emosiya-
larını tanımaq, anlamaq və idarə etmək qabiliyyəti kimi təsvir edilir. Erkən yaşda
uşaqların emosional intellektinin inkişafı onların sosiallaşma prosesinə və ümumi
inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir. Bu, ibtidai sinif dövründə xüsusilə vacibdir,
çünki aşağı yaş qrupunda olan uşaqların həm öz emosiyalarını idarə etmək, həm də
başqaları ilə səmərəli münasibətlər qurmaq bacarıqlarının rəsmiləşdirilməsinin əsas
dövrüdür. Emosional intellekt və sosiallaşma bir-biri ilə sıx əlaqəlidir.

Tədqiqatın aktuallığı. Sosiallaşma, uşaqların cəmiyyətdəki qaydalar və də-
yərlər çərçivəsində necə davranacağını öyrəndiyi prosesdir. Bu prosesdə emosio-
nal intellektin inkişafı mühüm rol oynayır, çünki uşaqların dostları və müəllimləri
ilə uğurlu münasibətlər qurması onların emosional səriştəsinə bağlıdır. Emosional
intellekti inkişaf etmiş uşaqlar öz duyğularını daha açıq və düzgün şəkildə ifadə
edə bilər, həmçinin, başqalarının hisslərinə həssas yanaşırlar. Bu isə sosial münasi-
bətlərin möhkəmlənməsinə səbəb olur. Uşaqlar arasında tez-tez münaqişələr yara-
na bilər. Yüksək emosional intellektə malik uşaqlar bu münaqişələri daha səmərəli
şəkildə həll edə bilər və uzunmüddətli sağlam münasibətlər qurur. Emosional in-
telлектin inkişafı uşaqların kollektiv işlərdə və qruplarda uğurlu əməkdaşlıq etmə-
sinə dəstək verir. Onlar başqalarının hisslərinə hörmət edərək, qrup daxilində daha
uyğun və aktiv iştirakçı olurlar. Nəticə etibarilə, ibtidai sinif dövründə emosional
intellektin inkişafı uşaqların sosiallaşması və ümumi inkişafı üçün əsasdır. Bu
mərhələdə uşaqlara öz emosiyalarını başa düşmək və idarə etmək bacarıqlarının
öyrədilməsi, onların gələcək həyatlarında uğurlu və sağlam münasibətlər qurması-
na zəmin yaradır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. İbtidai sinif şagirdlərinin emosional intel-
lektinin inkişafını və onların sosiallaşma prosesini araşdırmaq və bu sahədə tədri-
sin əhəmiyyətini vurğulamaq.

Məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyənləşdirilib:

Emosional intellektin tərfi və əhəmiyyəti. Şagirdlərə emosional intellektin nə olduğunu, onun formalaşmasının təhsil prosesindəki rolunu və ümumi inkişaf-larına təsirini təhlil etmək.

Emosional intellektin inkişafına təsir edən amillər. İbtidai sinif şagirdlərində emosional intellektin yaranmasını stimullaşdıran pedaqoji üsul və yanaşmaların araşdırılması.

Sosiallaşma prosesinin təsiri. Emosional intellektin sosiallaşmaya təsirini və bu-nun şagirdlərin ictimai və emosional bacarıqlarını necə inkişaf etdirdiyini araşdırmaq.

Pedaqoji metodların və tətbiq edilən tədris yanaşmalarının rolu. Emosional intellektin inkişafını dəstəkləyən tədris metodlarının müəyyənləşdirilməsi və on-ların sosial bacarıqların inkişafında effektivliyinin təhlili.

Tədris mühitinin rolu Ailənin və məktəbin şagirdlərin emosional intellekti-nin inkişafına və sosiallaşmalarına necə təsir etdiyini araşdırmaq.

Məktəb mühitində sosial münasibətlərin təşviqi. Şagirdlər arasında münasi-bətlərin inkişaf etdirilməsi və sosial bacarıqların artırılması məqsədilə tətbiq edilə bilən təhsil yanaşmalarını təhlil etmək.

Bu məqsəd və vəzifələr, ibtidai sinif şagirdlərinin emosional intellektini in-kişaf etdirməyə və onların daha yaxşı sosiallaşmalarına yardım edəcək tədbirlərin müəyyənləşdirilməsinə yönəldilmişdir.

Tədqiqatın predmeti və obyektı. İbtidai sinif şagirdlərində emosional intellektin inkişafı və sosiallaşma prosesləri. Bu sahədə şagirdlərin emosional ba-carığının inkişafı, sosial əlaqələr, empati, emosional özünü tənzimləmə, və sosial bacarıqların tədris mühitində necə inkişaf etdirildiyi araşdırılacaq. İbtidai sinif şa-girdləri və onların təhsil aldığı mühit, xüsusilə, təhsil prosesində emosional intel-lektin inkişafına təsir edən faktlar, pedaqoji üsullar, tədris metodları və sosial əla-qələr. Bu obyekt şagirdlərin emosional və sosial inkişafını təmin edən məktəb və ailə mühitini də əhatə edəcək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakı aspektlərdə özünü göstərir:

İbtidai sinifdə emosional intellektin inkişafının xüsusi yanaşmalarla tədqiqi:

Şagirdlərin emosional intellektini inkişaf etdirən xüsusi pedaqoji üsulların və metodların analizi, ibtidai siniflərdə bu sahəyə dair əvvəlki tədqiqatlardan fərqli olaraq daha müfəssəl və konkret yanaşmaların təqdim edilməsi.

Sosiallaşma və emosional intellekt arasındakı əlaqənin aydınlaşdırılması:

– Emosional intellektin inkişafı ilə sosiallaşma arasındakı əlaqənin dərinəndə araşdırılması, xüsusilə ibtidai sinif şagirdləri səviyyəsində bu iki amilin necə qar-şılıqlı təsir göstərdiyinin izah edilməsi.

Pedaqoji təbiiqlərdə innovativ metodların istifadəsi:

– Emosional intellektin və sosial bacarıqların inkişafına yönəlmiş yeni təd-ris yanaşmalarının və innovativ metodların müəyyənləşdirilməsi və onların ibtidai sinifdə tətbiqinin təhlili.

Emosional intellektin ailə və məktəb mühiti ilə əlaqəsi:

– Məktəb və ailənin emosional intellektin inkişafındakı rolu və sosiallaşma prosesindəki təsirinin araşdırılması, xüsusilə bu sahədə müasir tədris yanaşmaları-nın istifadəsi ilə bağlı yeni tapıntılar.

Emosional və sosial bacarıqların integrasiyası:

– Şagirdlərdə emosional və sosial bacarıqların bir-birinə integrasiyası və bu bacarıqların inkişafının necə gücləndirilməli olduğunu izah edən yeni nəzəri və praktiki yanaşmaların ortaya qoyulması.

Bu yeniliklər, ibtidai sinif təhsilində şagirdlərin emosional və sosial inkişafını gücləndirmək məqsədilə yeni metod və yanaşmaların tətbiqinə töhfə verəcək, bu sahədəki elmi tədqiqatlara yeni perspektivlər əlavə edəcəkdir.

Tədqiqatın metodologiyası. Tədqiqat, emosional intellektin inkişafını və sosiallaşma prosesini daha dərinlən anlamağa imkan verəcək, həmçinin effektiv pedaqoji yanaşmaların müəyyənəşdirilməsinə kömək edəcəkdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat, ibtidai sinif şagirdlərinin emosional intellektinin inkişafı və sosiallaşma prosesinin əlaqəsi barədə yeni nəzəri yanaşmalar təqdim edəcək. Bu, təhsil və psixoloji sahələrdəki mövcud nəzəri bilikləri zənginləşdirəcək və şagirdlərin sosial-emosional inkişafını daha yaxşı başa düşməyə imkan yaradacaq.

Emosional intellektin inkişafına yönəlmiş tədris metodlarının nəzəri əsasları daha da dəqiqləşdirilir və ibtidai təhsil sistemində bu sahəyə yeni bir yanaşma forması təklif edilir. Tədqiqatın nəticələri, şagirdlərdə emosional və sosial bacarıqların inkişafı üçün nəzəri model və yanaşmaların yaradılmasına zəmin hazırlayır. Bu tədqiqat, ibtidai təhsilin şagirdlərin emosional və sosial inkişafına necə təsir etdiyini daha dərinlən araşdıraraq təhsil fəlsəfəsi və psixologiyasının inkişafına töhfə verir.

Tədqiqatın nəticələri, ibtidai siniflərdə emosional intellektin inkişafına və sosial bacarıqların artırılmasına yönəlmiş yeni pedaqoji yanaşmaların tətbiqinə kömək edəcək. Müəllimlərə və təhsil müəssisələrinə emosional və sosial inkişafı dəstəkləyən metodlar və fəaliyyətlər barədə praktiki rəhbərlik verəcək.

İbtidai sinifdə emosional intellektin inkişafı və sosiallaşma

Müasir təhsil sistemində tək cə akademik biliklərin verilməsi kifayət deyil; eyni zamanda, uşaqların sosial, emosional və psixoloji inkişafı da böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan ibtidai sinif yaşlı uşaqlar üçün emosional intellektin inkişafı və sosiallaşma prosesləri, xüsusilə, vacibdir. İbtidai təhsil pilləsi uşaqların bilik və bacarıqlarını təkmilləşdirməklə yanaşı, həm də onlara özünü tanımaq, duyğularını anlamaq və idarə etmək, qazandıqlarını üstələmək kimi mühüm sosial və emosional bacarıqlar qazandırır.

Emosional intellektli uşaqlar öz duyğularını anlamaq və başqalarının hisslərinə nə həssas olmaq bacarığı qazanırlar. Bu qabiliyyət onlara məktəb mühitində başqaları ilə möhkəm əlaqələr qurmağa, stress və münaqişələrlə daha yaxşı mübarizə aparmağa və eyni zamanda sosial mühitdə uğur qazanmağa kömək edir. Sosiallaşma prosesi uşaqların cəmiyyətin dəyərləri və normativ normaları çərçivəsində davranmağı öyrəndiyi bir prosesdir və bu, bilavasitə, emosional intellektlə bağlıdır.

Bu mövzuda aparılan araşdırmalar göstərir ki, ibtidai sinifdə emosional intellektin inkişafı uşaqların gələcək həyatında sosial adaptasiyasına, liderlik bacarıqlarına və ümumi psixoloji sağlamlığına təsir göstərir. Müvafiq olaraq, təhsilin bu ilkin mərhələsində uşaqların emosional intellektinin formalaşdırılması, sosial bacarıqlarının inkişafı müəllimlər və valideynlər üçün prioritet məsələlərdən biri olmalıdır.

İbtidai sinifdə emosional intellektin inkişafı və sosiallaşma proseslərinin araşdırılması uşaqların sosial, emosional və akademik inkişafına böyük təsir gös-

tərir. Bu tədqiqatın məqsədi ibtidai siniflərdə emosional intellektin inkişafının uşaqların sosial münasibətlərinə, onların məktəbdəki davranışlarına və ümumi sosiallaşma prosesinə təsirini öyrənməkdir. Bu kontekstdə uşaqların emosional sabitliyi, empatiya qabiliyyəti, öz duyğularını idarə etmək bacarığı və sosial münasibətləri arasında əlaqənin araşdırılması işin əsas istiqamətini təşkil edir.

İbtidai sinifdə olan uşaqların emosional intellekt səviyyəsi onların dostluq münasibətlərinə və sinifdəki sosial davranışlarına birbaşa və güclü təsir göstərir. Yüksək emosional intellektə malik uşaqlar başqalarının hisslərini daha yaxşı başa düşür, öz duyğularını daha effektiv ifadə edir və sosial mühitdə daha uyğun davranışlar sərgiləyirlər [1, s. 240].

Emosional intellekt uşaqlara başqalarının hisslərini anlamağa və onlara həssaslıqla yanaşmağa kömək edir. Bu qabiliyyət dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsində mühüm rol oynayır. Yüksək emosional intellektə malik uşaqlar dostlarının hisslərinə diqqət yetirir, onları dinləyir, çətin anlarda dəstək olurlar. Bu uşaqlar hisslərini aydın ifadə edir. Dostları ilə münasibətlərini gücləndirməyə və hər hansı fikir ayrılıqlarını aradan qaldırmağa hazır olurlar.

Münaqişələrin həlli: Yüksək emosional intellektə malik uşaqlar konfliktli vəziyyətləri konstruktiv şəkildə idarə etməyə meyllidirlər. Münaqişələrdə sakit və ehtiyatlı olurlar, problemin həllinə diqqət yetirirlər, emosional partlayışlardan uzaq olurlar. Bu şərtlər uşaqların dostluq əlaqələrinin daimi və möhkəm olmasına şərait yaradır. Uşaqlar bir-birini başa düşdükdə və dəstək olduqda, dostluqlarını uzun müddət qoruya bilirlər.

Yüksək emosional intellektə malik uşaqlar qrup işində və kollektiv fəaliyyətlərdə daha yaxşı ünsiyyətə malikdirlər. Onlar qrup daxilində başqalarının rollarını və hisslərini nəzərə alaraq, qarşılıqlı hörmət və razılıqla fəaliyyət göstərirlər. Bu, həm qrup işinin effektivliyini artırır, həm də sinifdə ümumi müsbət atmosfer yaradır. Yüksək emosional intellekt uşaqlara hisslərini anlayaraq başqalarına rəhbərlik etməyi öyrədir. Onlar liderlik rolunu daha yaxşı yerinə yetirə və sinifdə başqalarına dəstək ola bilirlər. Emosional intellekt bu uşaqlara stressin öhdəsindən gəlməyə kömək edir. Çətin vəziyyətlərdə daha sakit qalırlar və problemin həllinə diqqət yetirirlər ki, bu da sinifdə daha sabit və məhsuldar atmosfer yaradır [2, s.1321].

Emosional tənzimləmə: Emosional intellektli uşaqlar öz hisslərini idarə edə və onları tənzimləməyi bacarırlar. Məsələn, üzüldükdə və ya məyus olduqda qarşı tərəfə zərər vermədən münaqişələri həll edə bilirlər.

Emosional intellekti aşağı olan uşaqlar sosial münasibətlərdə çətinlik çəkirlər. Dostluq münasibətlərində problemlər yaradır. Münaqişə vəziyyətində onlar emosional partlayışlar yaşaya, aqressiv və ya təhqiramiz davranışlar göstərə bilirlər. Hisslərini düzgün ifadə edə bilmədiklərinə görə belələri qrup işlərində və əməkdaşlıq tələb edən fəaliyyətlərdə çətinliklər çəkirlər. Sinif mühitində özlərini təcrid olunmuş hiss edir və sinif yoldaşlarından uzaqlaşırırlar. Bu da sosial izolyasiyaya gətirib çıxarır.

Emosional intellektin inkişafı ibtidai sinif şagirdlərinin sosial münasibətlərində və davranışında mühüm rol oynayır. Belə uşaqlar daha yaxşı dostluq münasibətləri qurur, münaqişələri məhsuldar həll edir və sinifdə müsbət davranış nümayiş etdirirlər. [3, s. 185].

Emosional intellekt insanların öz duyğularını və başqalarının emosiyalarını tanımaq, anlamaq və idarə etmək qabiliyyəti təlqin edir. Erkən yaşda uşaqların

emosional intellektinin inkişafı onların sosiallaşma prosesinə və ümumi inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir. İbtidai sinif dövründə uşaqların həm öz emosiyalarını idarə etməsi, həm də başqaları ilə səmərəli münasibətlər qurması vacibdir. Sosiallaşma, uşaqların cəmiyyətdəki qaydalar və dəyərlər çərçivəsində davranışını təmin edir. Bu prosesdə emosional intellektin inkişafı mühüm rol oynayır. Uşaqların dostları və müəllimləri ilə uğurlu münasibətlər qurması onların emosional səriştəsinə bağlıdır. Uşaqlar arasında tez-tez münaqişələr yarana bilər. Yüksək emosional intellektli uşaqlar bu münaqişələri daha səmərəli həll edir və uzunmüddətli sağlam münasibətlər qurur. Emosional intellektin inkişafı uşaqlara başqalarının hisslərinə hörmət etməyi, qrup daxilində daha uyğun və aktiv iştiraka nail olmağa şərait yaradır. Nəticə etibarilə, ibtidai sinif dövründə emosional intellektin inkişafı uşaqların sosiallaşması və ümumi inkişafı üçün əsasdır.

Müxtəlif emosional intellekt səviyyələrinə malik uşaqlar arasında münaqişələri həll etmək və əməkdaşlıq bacarığı əhəmiyyətli dərəcədə fərqlidir. Yüksək emosional intellektli uşaqlar münaqişələri daha mükəmməl və sülh yolu ilə həll edir, problemi kollektiv şəkildə həll etməkdə daha çox uğur qazanırlar. Emosional intellekti aşağı olan uşaqlar münaqişələrdə emosional reaksiyalara meyillidirlər və dostluqda çətinliklərlə üzləşirlər. Bu fərqlər məktəb mühitində sosial inkişafa və akademik fəaliyyətə əhəmiyyətli təsir göstərir.

İbtidai sinifdə emosional intellektin inkişafı və sosiallaşma prosesi uşaqların sosial, emosional və akademik həyatının əsasını təşkil edir. Bu dövr uşaqlar üçün öz emosiyalarını tanımaq, başqalarının hisslərini anlamaq və güclü sosial əlaqələr qurmaq bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün kritik bir mərhələdir. Araşdırmalar göstərir ki, emosional intellekt uşaqların sinifdəki davranışlarına, onların dostluq münasibətlərinə və münaqişələrin həllinə birbaşa təsir göstərir.

İbtidai sinifdə emosional intellektin inkişafı uşaqların gələcək həyatlarında uğurlu olması üçün vacibdir. Bu dövrdə müəllimlər və valideynlər uşaqların emosional intellektini inkişaf etdirmək üçün dəstək və rəhbərlik etməlidirlər. Bu, uşaqların sosial bacarıqlarını artırmaqla yanaşı, onların özünü ifadə etmə qabiliyyətini, başqaları ilə münasibətlərini və ümumi psixoloji sağlamlığını gücləndirir. Xüsusilə, emosional intellektin inkişafı ibtidai sinif uşaqlarında sağlam sosiallaşma prosesinə və müsbət həyat bacarıqlarının formalaşmasına kömək edir. Uşaqların emosional intellektinin inkişafı cəmiyyətimizin sağlam və uğurlu gələcəyinin təminatıdır.

Ədəbiyyat:

1. Zlate, M., Fundamentele psihologiei (Fundamentals of psychology). Bucharest: Pro Humanitate., 2020.
2. Houde, O, Psychology of Child (Psihologia copilului). Bucharest: Cartier. 2017.
3. Goleman, D., Emotional Intelligence (Inteligența emoțională). Bucharest: Curtea Veche. 2021.

Elmira Hasanova

Summary

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND SOCIALIZATION IN THE PRIMARY CLASSROOM

Emotional intelligence is described as the ability of people to recognize, understand and manage their own emotions and the emotions of others. The development of children's

emotional intelligence at an early age has a significant impact on their socialization process and overall development. This is especially important during the elementary school years, because it is the main period of formalization of the skills of children in this age group, both to control their emotions and to build effective relationships with others. Emotional intelligence and socialization are closely related. Socialization is the process by which children learn how to behave within the rules and values of society. The development of emotional intelligence plays an important role in this process, because children's successful relationships with friends and teachers depend on their emotional competence. Children with developed emotional intelligence can express their emotions more openly and correctly, and are sensitive to the feelings of others. This leads to the strengthening of social relations. Conflicts can often arise between children. Children with high emotional intelligence are able to resolve these conflicts more effectively and build long-term healthy relationships. The development of emotional intelligence supports children's successful cooperation in collective work and groups. They respect the feelings of others and become more appropriate and active participants in the group. Consequently, the development of emotional intelligence during elementary school is fundamental to children's socialization and overall development. Teaching children the skills to understand and manage their emotions at this stage lays the groundwork for them to build successful and healthy relationships in their future lives.

Эльмира Хасанова

Резюме

РАЗВИТИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА И СОЦИАЛИЗАЦИИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Эмоциональный интеллект описывается как способность людей распознавать, понимать и управлять своими эмоциями и эмоциями других. Развитие эмоционального интеллекта детей в раннем возрасте оказывает существенное влияние на процесс их социализации и общее развитие. Это особенно важно в первые годы обучения в школе, поскольку это основной период формализации умения детей этой возрастной группы – таких как контролировать свои эмоции, так и строить эффективные взаимоотношения с окружающими. Эмоциональный интеллект и социализация тесно связаны. Социализация – это процесс, посредством которого дети учатся вести себя в рамках правил и ценностей общества. Развитие эмоционального интеллекта играет важную роль в этом процессе, ведь от их эмоциональной компетентности зависят успешные взаимоотношения детей с друзьями и учителями. Дети с развитым эмоциональным интеллектом могут более открыто и правильно выражать свои эмоции, чутко реагируют на чувства других. Это приводит к укреплению социальных отношений между детьми. Дети с высоким эмоциональным интеллектом способны более эффективно разрешать эти конфликты и строить долгосрочные здоровые отношения. Развитие эмоционального интеллекта способствует успешному сотрудничеству детей в коллективной работе и группах. Они уважают чувства других и становятся более адекватными и активными участниками группы. Следовательно, развитие эмоционального интеллекта в начальной школе имеет основополагающее значение для социализации и общего развития детей. Обучение детей навыкам понимания и управления своими эмоциями на этом этапе закладывает основу для построения успешных и здоровых отношений в их будущей жизни.

Rəyçi: prof. F.Rüstəmov